

Visegrádi Ágnes

Az örökös felelőssége a hagyatéki tartozásokért

Bevezetés

A téma aktualitását az adja, hogy az utóbbi években jelentősen megnőtt azoknak a hagyatéki ügyeknek a száma, ahol a hagyatéki tartozások magas összege miatt az örökösök számára alaposan megfontolandó kérdés, hogy igényt tartanak-e örökségükre, vagy visszautasítják azt. A gazdasági változásokkal együtt jár, hogy az állampolgárok nemcsak jelentős vagyont, hanem hatalmas adósságtömeget is képesek felhalmozni életük során.¹

Amíg 20–30 évvel ezelőtt a hagyatéki terhek nagy részét a temetési költségek, a hagyatéki költségek és hagyatéki eljárás költségei jelentették, és csak kisebb részben az örökgyó tartozásai, addig napjainkban ez az arány megfordult. A devizahitelek és egyéb kölcsönök miatt sok hagyatéki ingatlant, „jobb esetben” jelzálogjog, „rosszabb esetben”, már végrehajtási jog is terhel. Az az örökös, aki saját hitelét is törleszti, nehéz helyzetbe kerül, amikor azzal szembeesül, hogy az örökgyó után jelentős összegű ki nem fizetett tartozás maradt.

Mielőtt rátérnék az örökös felelősségének részletes elemzésére, szükségesnek tartom a hagyatéki tartozásokra vonatkozó rendelkezések ismertetését.

1. A hagyatéki tartozások

A hagyatéki tartozás rendszerint olyan harmadik személlyel szemben áll fenn, aki maga nem örökös. Előfordulhat azonban, hogy a hagyatéki tartozás az örökös, mint hitelező javára keletkezik.² A hagyatéki tartozásnak ezen a minőségén és fennállásán nem változtat, hogy a tartozás – az öröklés megnyílása előtt vagy azt követően – az örökös, mint hitelező javára keletkezett.³

A hagyatéki tartozások a következők:

1.1. az örökgyó illő eltemetésének költségei;

1.2. a hagyaték megszerzésével, biztosításával és kezelésével járó szükséges költségek (a továbbiakban: ha-

gyatéki költségek), valamint a hagyatéki eljárás költségei;

1.3. az örökgyó tartozásai;

1.4. a kötelelésen alapuló kötelezettségek;

1.5. a hagyományon és a meghagyáson alapuló kötelezettségek.

A hagyatéki tartozások két nagy csoportba sorolhatók. Az első csoportba azok tartoznak, amelyek átszállnak az örökösre: az örökgyó illő eltemetésének költségei, a hagyatéki költségek, a hagyatéki eljárás költségei, valamint az örökgyó tartozásai.

A második csoportba azok a kötelezettségek tartoznak, amelyek az örökösre ebből a minőségéből folyóan terhelik: a kötelelésen alapuló kötelezettségek, illetve a hagyományon és meghagyáson alapuló kötelezettségek.⁴

1.1. Az örökgyó illő eltemetésének költségei

Az illő eltemetés fogalmát a jogszabály nem határozza meg. A temetéssel kapcsolatos társadalmi szokások alakították ki azt a gyakorlatot, hogy az örökgyó illő eltemetése körébe már nem csak az elhamvasztás, a gyászszertartás és a fejfa állítása tartozik, hanem a halotti tor, gyász hirdetés, koszorú költsége, valamint az örökgyó emlékére a helyi szokásoknak megfelelő síremlék állítása is.⁵

1.2. A hagyatéki költségek és a hagyatéki eljárás költségei

A hagyatéki költségek a következők:

A hagyaték megszerzésével, biztosításával és kezelésével járó szükséges költségek. Ide tartozik mindaz a kiadás, ami a hagyaték tulajdonba vagy birtokbavételéhez szükséges (például az előzetes intézkedések, levelezés költsége, az esetleges öröklési per költsége);

A hagyaték biztosításával kapcsolatos költségek a hagyatéki eljárás során vagy az öröklési per kapcsán megtehető biztosítási intézkedések költségei (bírói létben helyezés, a hagyatéki vagyontárgy őrzésének költsége).

A hagyaték kezelésének költségei közé sorolhatók a végrendeleti végrehajtó, az eseti gondnok, az ügygondnok, a zárgondnok költségei és díjai.⁶ A hagyatéki eljárás költsége szigorúan véve, a közjegyző tevékenységéért járó munkadíj és költség térítés⁷, valamint a végzések elleni fellebbezés illetéke.

¹ Bókai Judit: *Az örökös felelőssége, különös tekintettel a túlterhelt hagyaték kérdésére*, Közjegyzők Közlönye 2001. 7–8. szám, 8. oldal

² Orosz Árpád, In: *Az új Ptk. magyarázata* (szerk. Wellmann György), I/VI., HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013. 263. oldal

³ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban: Ptk.) 7:94. § (2) bekezdés

⁴ Pallósi Gizella, In: *Az öröklés joga* (Petrik Ferenc szerk.), Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1996., 290. oldal

⁵ (P. törv. II. 20973/1989.)

⁶ Söth Lászlóné, In: *A Polgári Törvénykönyv Magyarázata* (Gellért György szerk.), 2. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1998., 2095. oldal

⁷ A közjegyzői díjszabásról szóló 14/1991. (XI. 26.) IM rendelet 1. §

1.3. Az örökgyó tartozásai

Ebbe a csoportba tartoznak az örökgyó személyével, vagy vagyonával kapcsolatban felmerült tartozások, amelyek még az örökgyó életében keletkeztek és az örökgyó halála időpontjában is fennállnak. Nem csak lejárt tartozásokról lehet szó, hanem olyanokról is, amelyek későbbi időpontban váltak volna esedékessé (tipikusan ilyenek a kölcsön- és hitelszerződésekből eredő tartozások).

1.3.1. Az örökgyó személyével kapcsolatos költségek

Ezen tartozások között leggyakoribbak az örökgyó tartásával, gondozásával, ápolásával és gyógykezelésével kapcsolatban felmerült költségek. Az utóbbi évek tapasztalatai azt mutatják, hogy növekvő tendenciát mutat a tartási, életjáradéki, valamint az öröklési szerződések száma. Az eltartók, illetve a leendő örökösök érdeke mindenképpen megkívánja az ilyen szerződések megkötését, hogy elkerüljék az eltartott (örökgyó) halálát követő bonyolult bírósági procedúrát.

Korábban gyakran előfordult olyan eset, amikor az örökgyó tartását, gondozását, ápolását valamelyik családtag vagy más személy látta el anélkül, hogy vele az örökgyó tartási vagy öröklési szerződést kötött volna, illetve szolgáltatását az örökgyó rendszeresen megfizette volna. A PK 89. számú állásfoglalás b) pontja értelmében „ha az örökgyó végintézkedés hátrahagyása nélkül halt meg, és hagyatékában a törvényes öröklés rendje érvényesül, a perbeli adatok alapján azonban aggálytalanul megállapítható, hogy az örökgyót a tartásra köteles hozzátartozói közül csak az egyik tartotta, és a tartás örökségi juttatás ígérete ellenében történt, akkor az örökgyót ténylegesen eltartó rokon a tartásból származó igényét a hagyatékkal szemben hagyatéki hitelezőként érvényesítheti”.

Az örökgyó részére nyújtott szolgáltatásokon nyugvó hitelezői igényt azonban csak az örökségi juttatás ígérete alapozhatja meg. A „remélt” ellenszolgáltatásnak ilyen hatása nincs.

Ha az örökgyó tartását, ápolását, gondozását az élettársa látta el, és ezért az örökgyó ellenszolgáltatást ígért, az élettárs is érvényesítheti ezt az igényét a hagyatékkal szemben.

Élettársak esetében nincs jogi akadálya annak, hogy egymással tartási vagy gondozási szerződést kössenek – amennyiben a jogszabályban megkívánt feltételek fennállnak.

1.3.2. Az örökgyó vagyonával kapcsolatban felmerült költségek

Ide tartoznak mindazok a költségek, amelyek akár szerződésből, akár szerződésen kívüli kötelezettségből származnak. Ilyenek lehetnek a hátralékos lakbér, köz-

üzemi tartozások, ingatlannal, gépjárművel kapcsolatos helyi adók, az örökgyónak más személlyel szemben fennálló kölcsöntartozása, a jogalap nélkül felvett nyugellátás, az örökgyó által a házastársa halálát követően felvett házastársi pótlék, a gyermektartásdíj állami előlegezése folytán az állammal szemben keletkezett tartozása.

Amennyiben az örökös arra hivatkozik, hogy tudomása szerint az örökgyónak adó tartozása volt, a közjegyző az örökös írásbeli kérelmére megkeresheti az adóhatóságot az örökgyó adó tartozásáról történő adatok közlése végett.⁸ Az adóhatóság tájékoztatása nem minősül hagyatéki hitelezői igénybejelentésnek.

Az adózás rendjéről szóló törvény rendelkezése szerint, ha az adózó az esetleges adót nem fizette meg és azt tőle nem lehet behajtani, az adó megfizetésére határozattal kötelezhető az adózó örököse „az örökrésze erejéig”, több örökös esetében, örökrészüik arányában.⁹

Az adó tartozás, tehát hagyatéki teher, az adóhatóság polgári jogi szempontból hagyatéki hitelező, az adóhatóság azonban eljárásjogi szempontból nem tekinthető hagyatéki hitelezőnek, ugyanis követelését nem a polgári jog szabályai szerint bírósági úton, hanem közigazgatási úton, közigazgatási határozattal érvényesíti, melynek végrehajtása ugyancsak közigazgatási hatósági végrehajtási eljárásban történik.¹⁰

A tartásra kötelezett halála esetén, a tartási kötelezettség az örökgyó tartozásaiért való felelősség szabályai szerint annyiban száll át a tartásra kötelezett örökösére, amennyiben a kötelezett haláláig nyújtott tartás, az ellenszolgáltatást nem fedezi.¹¹

Fontos megjegyezni, hogy nem tartoznak ide, azok a szerződésből eredő kötelezettségek, amelyek az örökgyó halálával megszűnnek.

1.4. A kötelesrészen alapuló kötelezettségek

Nem felel az örökgyó tartozásaiért, akit az örökgyó kötelesrésze szorított. „A kötelesrész nem szoros értelemben vett öröklési jogcímen illeti meg a jogosultat – azaz nem lesz egyetemes jogutóda az örökgyónak –, hanem kötelmi jellegű igény, amelyet a hagyatéki tartozások kielégítése után fennmaradó, úgynevezett tiszta hagyatéki értékből kell kiadni.¹² Egyébként a kötelesrésznek a hagyatéki tartozások sorrendjében elfoglalt helyzetéből is nyilvánvaló, hogy a kötelesrésze jogosult közvetlenül soha nem felelhet az örökgyó tartozásaiért.”¹³

⁸ Hetv. 57/A. § (1) bekezdés

⁹ 2013. évi XCII. törvény 35. § (2) bekezdés

¹⁰ Anka Tibor, In: *Öröklési jog – Hagyatéki eljárás* (szerk. Sáriné Simkó Ágnes), 5. kötet, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014., 142. oldal

¹¹ Ptk. 6:493. § (3) bekezdés

¹² Sőth Lászlóné, In: *A Polgári Törvénykönyv Magyarazata* (Gellért György szerk.), 2. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1998., 2091. oldal

¹³ (LB Pf. II. 20 664/1993.)

A kötelesrész sérelme esetén az arra jogosult csak egy a hagyatéki hitelezők közül, akinek a kötelesrész kiadása érdekében igényét be kell jelentenie. A kötelesrészre jogosult követelése az örökhatározó halálakor, vagyis az öröklés megnyílásakor válik esedékessé.

A kötelesrész hagyatéki tartozásként későbbi időpontban történő pénzben kiadása esetén a kamat ettől az időponttól jár.¹⁴

1.5. A hagyományon és a meghagyáson alapuló kötelezettségek

A tartozások között sorrendben legutoljára kell kielégíteni a hagyományokat és a meghagyásokat. Tekintettel arra, hogy ezen tartozások egy csoportban vannak, így abban az esetben, ha a rendelkezésre álló hagyatéki összeg nem elegendő valamennyi kielégítésére, úgy arányos kielégítésre kerülhet sor.

Az örökhatározó végintézkedésében úgy rendelkezhet, hogy a hagyatékban részesülő örökös, hagyatéki tartozásként teljesítendő kötelezettség terheli. A hagyomány kiadása általában az örökösöt terheli, de az örökhatározó a hagyományost is kötelezheti, hogy valaki másnak szolgáltatson ki bizonyos dolgot, pénzeszeget (alhagyomány).

A hagyomány és meghagyás címén csak azt lehet levonni a hagyatékból, ami a kötelesrész levonása után fennmaradt, illetve az örökösök között csak azt lehet örökségként szétosztani, ami a kötelesrész kielégítése, a hagyományok és meghagyások teljesítése után fennmarad.¹⁵

2. A hagyatéki tartozások kielégítésének sorrendje

A Ptk. a hagyatéki tartozások felsorolásával egyben kielégítési sorrendet is felállít. Ez azt jelenti, hogy a fenti 1. pontban megjelölt hagyatéki tartozások sorrendje szerint előbb álló csoportba eső tartozások a kielégítés alkalmával megelőzik a hátrébb álló csoportba soroltakat.¹⁶ A sorrendtől való eltérés megszüntetheti az örökös korlátozott felelősségét, ha az eltérésnek nem volt törvény által elismert alapja. Mindaddig, amíg a sorban előrébb álló valamennyi tartozás nem került kielégítésre, addig a sorban hátrébb álló tartozás hagyaték terhére történő kielégítése jogellenes, melynek következményeit az örökös köteles viselni.¹⁷

¹⁴ Fabó Tibor, In: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja* (Osztovits András szerk.), IV. kötet, Opten Informatikai Kft., Budapest, 2014., 745. oldal

¹⁵ Pallósi Gizella, In: *Az öröklés joga* (Petrik Ferenc szerk.), Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1996, 299. oldal

¹⁶ Orosz Árpád – Weiss Emilia, In: *Öröklési jog – Anyagi jog* (szerk. Sáriné Simkó Ágnes), 4. kötet, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014., 184. oldal

¹⁷ Fabó Tibor, In: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja* (Osztovits András szerk.), IV. kötet, Opten Informatikai Kft., Budapest, 2014., 746. oldal

Az ugyanabba a csoportba tartozó több, esedékessé vált tartozás között már nincs kötelező kielégítési sorrend. A Ptk. szerint abban a csoportban, amelyben valamennyi tartozás teljes kielégítésére nincs lehetőség, kielégítésnek a követelések arányában van helye.¹⁸

Ebben az esetben valamennyi hitelező együtt tarthat igényt arra a vagyronra, amely a kielégítés alapjául szolgál, és ezt a vagyont abban az arányban kell közöttük felosztani, amilyen arányban a követeléseik egymáshoz viszonyulnak.¹⁹

3. A hagyatéki hitelező fogalma

Míg a korábbi hagyatéki eljárási törvényből hiányzott a hagyatéki hitelező fogalmának meghatározása, addig az új hagyatéki eljárási törvény pontosan definiálja a hagyatéki hitelező fogalmát.

Hagyatéki hitelező az a személy, aki a hagyaték átadási teher, valamint az örökhatározó tartozásainak megfizetése iránti igényét a hagyatéki eljárásban előterjeszti, a hagyatékhoz tartozó vagyontárgyra – az örökhatározónak a vagyontárgy reá történő átruházására vonatkozó kötelezettségét állítva – a hagyatéki eljárásban kötelmi jogcímen támaszt igényt.²⁰

Az eljárásban hagyatéki hitelezőnek csak az minősül, aki hagyatéki hitelezői igény teljesítése iránt lépett fel. Nem elégséges annak egyszerű bejelentése, hogy javára követelés áll fenn az örökhatározó hagyatéka terhére. Ezt az igényt nem elég bejelentenie, hanem követelésként ténylegesen elő kell terjesztenie az örökösökkel szemben, a hagyatéki eljárás során.²¹

A gyakorlatban gyakran előfordul olyan eset, amikor egy természetes, vagy jogi személy azt közli, hogy milyen összegű az örökhatározó tartozása, azonban elmulasztja azt az igényét bejelenteni, hogy a tartozást kéri az örökösöktől megfizetni.

Ugyancsak hagyatéki hitelezőnek tekinthető az is, aki az örökhatározóval olyan szerződést kötött, melynek alapján kötelmi igénye van arra, hogy a hagyatékhoz tartozó valamely vagyontárgyat megszerezze. Ez olyan esetben fordulhat elő, amikor a hagyatéki hitelező (mint vevő) az örökhatározóval (mint eladóval) szerződést kötött ingatlan tulajdonjogának átruházására, de a tulajdonjognak a vevő javára történő bejegyzése nem történt meg az örökhatározó életében. Ebben az esetben az ingatlan az örökhatározó hagyatékához tartozik, mivel annak tulajdonosaként az ingatlan-nyilvántartás szerint – az örökhatározó halálának időpontjában – az örökhatározó szerepel.

¹⁸ Ptk. 7:95. (2) bekezdés

¹⁹ Pallósi Gizella, In: *Az öröklés joga* (Petrik Ferenc szerk.), Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1996., 300. oldal

²⁰ A hagyatéki eljárásról szóló XXXVIII. tv. (továbbiakban: Hetv.) 6. § (1) bekezdés e) pontja

²¹ Anka Tibor, In: *Öröklési jog – Hagyatéki eljárás* (szerk. Sáriné Simkó Ágnes), 5. kötet, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014., 38. oldal

Ezt az ingatlant az örökös azzal a kötelezettséggel öröklí meg, hogy a tulajdonjogot az örökhagyó által vállalt kötelmi jogcímen ruházza át a vevőre, mint kötelmi igénylőre.²²

3.1. Az örökös, mint hagyatéki hitelező

Hagyatéki hitelező maga az örökös is lehet, függetlenül attól, hogy a tartozás akár az öröklés megnyílt előtt, akár utóbb, az örökös, mint hitelező javára keletkezett.

Amennyiben az örökös az örökhagyónak a halála előtt hitelezője volt, akkor követelését úgy kell számításba venni, mint az öröklés megnyílt előtt keletkezett más követelést és úgy kell kielégíteni, mint más hitelezőket megillető követelést.

Az örökös követelése annyival lesz kevesebb, mint amennyi a terhek reá eső része. A hagyatéki hitelező örökös követelése örökrésze arányában megszűnik, mivel ebben a részben ugyanaz a személy lesz a jogosult és a kötelezett.²³

4. Felelősség a hagyatéki tartozásokért

Az örökös jogállásának egyik fontos következménye, hogy az örökös felel a hagyatéki tartozásokért.²⁴ Az örökös az örökhagyó egyetemes jogutódja: az örökléssel a hagyaték, mint egész száll az örökösre, az örökség tehát az örökhagyó jogait és kötelezettségeit (aktívákat és passzívákat) egyaránt magában foglalja.²⁵

Az örökös helyállása szempontjából közömbös, hogy az öröklés végrendelet, vagy törvény alapján következik be, mivel mind a végrendeleti örökös, mind a törvényes örökös felel a hagyatéki tartozásokért, sőt a Ptk. 7:99. §-ában foglaltak szerint a hagyományos is felel bizonyos esetben a hagyatéki tartozásokért.

Fontos hangsúlyozni, hogy az örökös felelőssége csak akkor áll fenn, ha a hagyatékot ingyenesen szerezte. Az öröklési szerződés alapján a hagyatéki vagyontárgyakat megöröklő személy – a szerződéses örökös – a hagyatéki tartozásokért nem felel. Az öröklési szerződés ugyanis tartalmát tekintve tartási vagy életjáradéki jellegű szerződés, és a lekötött vagyontárgyat az örökös ellenszolgáltatásért: tartás vagy életjáradék ellenében kapta meg.²⁶

Az örököst a hagyatéki tartozásokért korlátozott felelősség terheli, mely elsődlegesen cum viribus, másod-

lagosan pro viribus felelősséget jelent. Előfordulhat azonban olyan eset is, amikor ez a két felelősség egymás mellett is megáll, vagyis részben cum viribus, részben pro viribus felelősséggel tartozik az örökös helytállni.

4.1. Felelősség a hagyaték tárgyaival és azok hasznaival (cum viribus)

Az örökös korlátozott felelőssége elsősorban a hagyaték meglévő tárgyaival és azok hasznaival való helytállásra terjed ki (cum viribus hereditatis felelősség).²⁷

Amíg a hagyaték tárgyait az örökös nem idegenítette el, addig a tartozásokért csak azokkal felel. Erre tekintettel a hitelező csak a hagyatéki vagyon tárgyaiból követelheti igényének kielégítését, az örökös egyéb vagyona nem támaszthat igényt.

A hagyatéki eljárás költségéért való felelősség körében nem lehet a hagyaték tárgyaival és hasznaival való felelősségre hivatkozni, tekintettel arra, hogy ez a költség az örökös személyes tartozása. Ezt a költséget az örökös akkor is köteles viselni, ha hagyatéki vagyon egyáltalán nincs²⁸ (például öröklési bizonyítvány kiállítás esetén).²⁹

4.2. Felelősség a hagyaték értéke erejéig (pro viribus)

Ha a követelés érvényesítésekor a hagyaték tárgyai, vagy hasznai nincsenek az örökös birtokában, akkor az örökös, öröksége erejéig egyéb vagyonával is felel. A pro viribus felelősség indoka az, hogy amennyiben az örökös a hagyaték tárgyait már másra átruházta (eladta, elajándékozta), ezért a hitelezőt sérelem nem érheti. Az örökös ebben az esetben saját vagyonával felel, azonban nem korlátlanul, hanem csak örökrésze értéke erejéig.

A hagyatéki ügyek között gyakran előfordul olyan eset, hogy az örökösök közül néhányan kijelentik, hogy nem tartanak igényt örökrészükre, hanem azt örökös-társuknak kívánják ajándékozni. Ilyen esetben a közjegyző kötelessége tájékoztatni az ajándékozni szándékozó örököst, hogy amennyiben az örökhagyó után hagyatéki tartozások maradtak, úgy nem mentesül a felelősség alól. A pro viribus felelősség szabályai szerint a hagyaték tárgyai helyett öröksége erejéig a saját vagyonával felel. Megoldást jelenthet ilyen esetekben a visszautasítás vagy osztályos egyezség kötése.

4.3. Az örökös felelőssége a temetési költségeikért

Különbséget kell tennünk a temetési kötelezettség és a temetési költségek viselésének kötelezettsége között.

²⁷ Fabó Tibor, In: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja* (Osztovits András szerk.), IV. kötet, Opten Informatikai Kft., Budapest, 2014., 747. oldal

²⁸ BH 2006.212.

²⁹ Hetv. 102. § (1) bekezdés

²² Anka Tibor, In: *Öröklési jog – Hagyatéki eljárás* (szerk. Sáriné Simkó Ágnes), 5. kötet, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014., 38. oldal

²³ Ptk: 6:3. § b) pontja

²⁴ Vékás Lajos: *Öröklési jog*, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2014., 8. átdolgozott kiadás, 152. oldal

²⁵ Vékás Lajos: *Öröklési jog*, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2014., 8. átdolgozott kiadás, 149. oldal

²⁶ Sóth Lászlóné, In: *A Polgári Törvénykönyv Magyarázata* (Gellért György szerk.), 2. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1998., 2091. oldal

A temetőkről és a temetkezéstről szóló 1999. évi XLIII. törvény 20. §-a határozza meg a temetésre kötelezettek személyi körét és sorrendjét, mely a következő: a) aki a temetést szerződésben vállalta; b) akit arra az elhunyt végrendelete kötelez; c) végintézkedés hiányában elhunyt temetéséről az elhalálozása előtt vele együtt élő házastársa vagy élettársa; d) az elhunyt egyéb közeli hozzátartozója a törvényes öröklés rendje szerint.

Ha temetésre kötelezett személy nincs, ismeretlen helyen tartózkodik, vagy a kötelezettségét nem teljesíti, a temetésről az elhalálozás helye szerint illetékes települési önkormányzat (fővárosban a kerületi önkormányzat) polgármestere – jogszabályban meghatározott határidőn belül – gondoskodik.

Amennyiben a fenti törvény alapján az örökös nem eltemettetésre kötelezett is egyben, hanem őt a kötelezettek sorrendjében más megelőzi, akkor ez a személy köteles az örökhagyó illő eltemettetéséről gondoskodni.

Abban az esetben az örökös nem köteles az eltemettetőnek a temetési költségeket megtéríteni, ha arra a hagyatéki vagyonban nincs fedezet. A temetésre kötelezett akkor is köteles a temetésről gondoskodni, ha egyáltalán nincs hagyatéki vagyon.³⁰

Bűncselekmény következtében meghalt személy eltemettetésével, a síremlék emelésével és a gyászszertartással felmerült költség olyan kár, amelynek megtérítésére azt a személyt kell kötelezni, aki az örökhagyó halálát okozta. Az ilyen költségek viselésére tehát az örökös elsődlegesen nem kötelezhető.³¹

4.4. Az örökös felelőssége a hagyatéki költségekért és a hagyatéki eljárás költségeiért

Az örökös a hagyatéki költségeiért és a hagyatéki eljárás költségeiért saját vagyonával is felel.³² Ez a rendelkezés új szabályként került a Ptk.-ba, mellyel a jogalkotó a bizonytalanul alakuló bírói gyakorlatra egyértelművé tette, hogy az itt megjelölt költségeiért való felelősségre az általánostól eltérő szabályok vonatkoznak. Ennek indoka, hogy ezek a költségek olyan hagyatéki tartozások, melyek az örökös érdekét szolgálják.³³

A közjegyző a hagyatéki eljárás lefolytatásával a közjegyzői díjszabásról szóló 14/1991. (XI. 26.) IM rendelet 1. §-a értelmében munkadíjra és költségtérítésre tarthat igényt, de nem mint hagyatéki hitelező. Amint arra a 4.1. pontban már hivatkoztam, a közjegyzőt ezek a költségek hagyatéki vagyon hiányában is megilletik.

4.5. Az örökös mentesülése a felelősség alól

Az örökös, mint az örökhagyó jogutóda a hagyatéki megnyílásával a hagyatéki vagyontárgyak kezelésére köteles. Amennyiben ezen kötelezettségét elmulasztja és emiatt a hitelezők követelésének kielégítése meghiúsul, úgy a hitelezőkkel szemben felelősség terheli.

Az örökös mentesül a felelősség alól, ha bizonyítani tudja, hogy kellő gondossággal járt el, azonban a hagyatéki vagyontárgy azért nem került a birtokába, mert azt – mielőtt még intézkedni tudott volna – ellopták vagy megsemmisült, birtokába került ugyan, de a vagyontárgy hasznát önhibáján kívül nem tudta beszédni, a követelés vagy jog érvényesítését megkísérelte, de az nem vezetett eredményre.

4.6. A házastárs felelőssége a hagyatéki tartozásokért

A házastársnak a hagyatéki hitelezőkkel szemben fennálló felelőssége ahhoz igazodik, hogy mint örökös, mit örököl. Míg a régi Ptk. alapján leszármazók esetén a házastárs haszonélvezeti jogot örökölt, addig az új Ptk. a közösen lakott ingatlan kivételével a hagyatéki többi részére állagöröklést biztosít.³⁴ Amennyiben a házastárs állagörökös is lesz, úgy felelőssége azonos a többi örökös felelősségével.

Abban az esetben, ha a házastárs csak haszonélvezeti jogot örökölt³⁵, úgy a haszonélvezetével terhelt vagyonból – a hagyományon és meghagyáson alapuló követelések kivételével – túrni köteles a hitelezők követelésének kielégítését. Ez a rendelkezés a házastárs haszonélvezeti jogának és a hitelezői igények konfliktusában előnyben részesíti a hitelezők követelését.³⁶

Ugyanakkor a kötelest rész kiadása iránti igények vonatkozásában a törvény biztosítja, hogy a házastárs korlátozott haszonélvezeti joga ne sérüljön. Amennyiben a kötelest rész kiadásánál a megmaradó vagyon az örökhagyó házastársának korlátozott haszonélvezetét sem biztosítaná, a kötelest résznek a korlátozott haszonélvezet biztosító részét a haszonélvezet megszűnése után kell kiadni.³⁷

4.7. A kezes örökösének felelőssége

A törvény értelmében a kezességi szerződéssel a kezes arra vállal kötelezettséget a jogosulttal szemben, hogy ha a kötelezett nem teljesít, maga fog helyette a jogosultnak teljesíteni.³⁸

A kezesi biztosíték személyi és vagyoni jellegű biz-

³⁰ Anka Tibor, In: *Öröklési jog – Hagyatéki eljárás* (szerk. Sáriné Simkó Ágnes), 5. kötet, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014., 35. oldal

³¹ BH 1979.181.

³² Ptk: 7:96. § (3) bekezdés

³³ Orosz Árpád – Weiss Emilia, In: *Öröklési jog – Anyagi jog* (szerk. Sáriné Simkó Ágnes), 4. kötet, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014., 185. oldal

³⁴ Ptk. 7:58. § (1) bekezdés b) pontja

³⁵ Ptk. 7:58. § (1) bekezdés a) pontja

³⁶ Fabó Tibor, In: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja* (Osztovs András szerk.), IV. kötet, Opten Informatikai Kft., Budapest, 2014., 749. oldal

³⁷ Ptk. 7:86. § (1) bekezdés

³⁸ Ptk. 6:416. § (1) bekezdés

tosíték is egyben. A kezes, mint örökgyógyó vagyonában a kezesi helytállási kötelezettség kötelmi tartozásként szerepel, ezért halála esetén a jogutódlást ebben a vonatkozásban nem lehet kizárni. A kezesi tartozás megváltozott kötelmi formában és tartalommal száll át a kezes örökösre.³⁹ Ez azt jelenti, hogy a kötelezett nem teljesítése esetén a kezes örökösei cum viribus, illetve pro viribus felelősséggel tartoznak helytállni.

5. Az örökösársak felelőssége

Az örökösársak a közös hagyatéki tartozásokért mind a hagyatéki osztály előtt, mind azt követően egyetemlegesen felelnek.⁴⁰

A hagyatéki hitelezők igényének kielégítése megköveteli, hogy az örökösársak a közös hagyatéki tartozásokért egyetemlegesen feleljenek. Az örökösök felelőségének két alapvető sajátossága az, hogy az örökös a hagyatéki hitelezővel szemben korlátozott felelősséggel tartozik, több örökös esetében pedig az örökösársak felelőssége egyetemleges.⁴¹

A hagyatéki hitelezőkkel szemben az örökösök egyetemleges adóstársak, mégpedig függetlenül attól, hogy végintézkedés vagy törvény alapján örökölnék. Egyetemlegesen felel a szerzeményi örökössel szemben az ági örökös is. Az egyetemlegesség fokozottabban biztosítja a hagyatéki hitelezői igények kielégítését és csökkenti a behajthatatlanság veszélyét is.⁴²

Az egyetemleges felelősség azt jelenti, hogy a hagyatéki hitelezők bármelyik örököstől követelhetik az egész tartozás kielégítését. Abban az esetben, ha valamelyik örökös a hitelezői igényt teljes mértékben kielégítette, úgy valamennyi örökös kötelezettsége megszűnik. Ez az örökös megtérítési igényt támaszthat a többi örökösársakkal szemben.

Az örökösársak egymás közötti viszonyában a kötelezettség viselésének arányát a közöttük fennálló jogviszony határozza meg, ami azt jelenti, hogy az örökösársak felelőssége örökrészük arányához igazodik.

Másodlagos felelősségről van szó abban az esetben, amikor a követelés a többi örökösársától nem hajtható be és van olyan örökös, akinek az örökgyógyó a hagyatékból a szokásos mértékű ajándéknál nem nagyobb értékű meghatározott vagyontárgyat juttatott. Ebben az esetben ez az örökös is felelhet a hagyatéki hitelezők követeléséért. A kis értéket öröklő ugyanúgy a cum viribus–pro viribus korlátozás mentén felel, mint örökösársai.⁴³

6. Kielégítés az örökös által

A fenti 2. pontban hivatkozott hagyatéki tartozások kielégítésének sorrendjéhez képest a Ptk. a következő két kivételt teszi. Egyrészt, sortartás nélküli kielégítésre jogosítja az örököst, abban az esetben, ha feltevése szerint a hagyatéki teljes fedezetet nyújt a hagyatéki tartozásokra.

Ha a hagyatéki előre láthatólag aktívnak mutatkozik, az örökös az ingyenes kötelezettségvállalás, hagyomány, meghagyás kivételével a törvényben meghatározott sorrend megtartása nélkül elégítheti ki a hitelezőket.⁴⁴ Ebben az esetben az örökös feladata, hogy felmérje, valóban elegendő-e a hagyatéki vagyon a hagyatéki hitelezők követelésének kielégítésére. Ennek érdekében úgy kell eljárnia, ahogy az adott helyzetben általában elvárható.⁴⁵

A másik kivétel a kielégítési sorrend megtartása alól az az eset, amikor a hagyatékhöz tartozó valamely vagyontárgyon a hitelezőnek zálogjoga van, ő a biztosíték erejéig teljes kielégítést kereshet, függetlenül attól, hogy a hagyatéki tartozások sorrendjében hol helyezkedik el.⁴⁶

Zálogjog nem kizárólag ingatlant, hanem ingóságot is terhelhet. Ingatlan esetében a tulajdoni lap adataiból megállapítható, ha az ingatlant zálogjog terheli. Ingóságok esetén a zálogjog ténye csak külön nyilvántartásból állapítható meg (például: a Magyar Országos Közjegyzői Kamaránál vezetett Zálogjogi és Hitelezési Nyilvántartások). Előfordulhat azonban olyan eset is, amikor az örökgyógyó a tartozást már életében teljes mértékben kiegyenlítette, azonban a zálogjogosult zálogjogának törlésére még nem került sor. Az új Ptk. rendelkezése szerint a zálogjogosult köteles késedelem nélkül a zálogjog törléséhez hozzájárulni, ha a zálogjogallos biztosított követelés megszűnt vagy elévült, és nem áll fenn olyan jogviszony, amely alapján a jövőben zálogjoggal biztosított követelés keletkezhet. Ez a szabály feltehetőleg azt eredményezi, hogy a jövőben csökken azon zálogbejegyzések száma, ahol a teljesítés ellenére a zálogjogi bejegyzés ténye fennmarad.

Az örökös elveszítheti a korlátolt felelősség kedvezményét, amennyiben a tartozások kielégítésére vonatkozó szabályokat neki felróhatóan megszegi. Ebben az esetben, a kielégítetlenül maradt hitelezővel szemben, egész vagyonával felel.⁴⁷ Felróhatóságról beszélhetünk, ha az örökös már előre látja, hogy a hagyatéki tartozások összege meghaladja a hagyatéki vagyon értékét, ennek ellenére a hagyatéki tartozásokat sorrend nélkül kielégíti, vagy a zálogjoggal biztosított követelést a biz-

³⁹ Leszkoven László: *A kezesi kötelezettség átszállásáról. A „kezesesség öröklése”, Közjegyzők Közlönye 2009. 4. szám, 21. oldal*

⁴⁰ Ptk. 7:97. § (1) bekezdés

⁴¹ BH 1992.397.

⁴² Pallósi Gizella, In: *Az öröklés joga* (Petrik Ferenc szerk.), Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1996., 317. oldal

⁴³ Fabó Tibor, In: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*

(Osztoivits András szerk.), IV. kötet, Opten Informatikai Kft., Budapest, 2014., 751. oldal

⁴⁴ Orosz Árpád, In: *Az új Ptk. magyarázata* (szerk. Wellmann György), I/VI., HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013. 266. oldal

⁴⁵ Ptk. 1:4. § (1) bekezdés

⁴⁶ Ptk. 7:98. § (2) bekezdés

⁴⁷ Ptk. 7:98. § (3) bekezdés

tosíték erejéig nem elégíti ki, illetve a zálogjogi követelést a biztosíték értékét meghaladóan elégíti ki.⁴⁸

7. A hagyatéki hitelezők felhívása

Az örökösnek és a hagyatéki hitelezőnek egyaránt érdeke, hogy a fennálló hagyatéki tartozások már a hagyatéki eljárás során kiderüljenek. Erre elsősorban azért van szükség, hogy az örökös a kielégítési sorrendre vonatkozó előírásokat be tudja tartani, illetve a tartozások összegének ismeretében eldöntheti, hogy örökségére egyáltalán igényt tart-e. A hagyatéki tartozások első két csoportjába általában olyan követelések tartoznak, amelyek összege és a hitelezők személye egyaránt ismert. Az örökös tartozásai csoportjába lévő hitelezők között fordulhatnak elő ismeretlen tartozások és hagyatéki hitelezők.

Ha okkal feltételezhető, hogy ismeretlen hagyatéki tartozások vannak, az örökös kérheti, hogy a közjegyző hívja fel a hagyatéki hitelezőket követeléseik bejelentésére.⁴⁹ Ez a szabály nem teszi ugyan kötelezővé, hogy az örökös kérje a közjegyzőt az ismeretlen hagyatéki hitelezők felhívására, de az örökös érdeke, hogy kérje azt, saját kockázatának csökkentése miatt, megteremtve ezzel a felróhatóság alóli kimentés lehetőségét.⁵⁰

Az a hitelező, aki követelését a közjegyzői felhívásban megszabott határidő alatt nem jelentette be, a jelentkezéséig történt kielégítéseket sem a sorrend megtartása, sem a csoportjához tartozók kielégítésének aránya szempontjából nem kifogásolhatja. A határidőt elmulasztó hitelező ezenkívül az örökösök egyetemleges felelősségéből származó előnyt is elveszti, amennyiben jelentkezésekor már a hagyatéki osztály megtörtént. A késedelmesen jelentkező hitelező követeléséért az örökösök örökrészüik arányában tartoznak helytállni. Ez alól a törvény csak egy kivételt ismer. Amennyiben az örökösnek a hitelező követeléséről – annak bejelentése nélkül – is tudomása volt, úgy a hitelező vele szemben ugyanazokat a jogokat gyakorolhatja, mint az ismert hitelezők.

8. A hagyatéki hitelezői igények érvényesítése a hagyatéki eljárásban

A hagyatéki eljárásról szóló törvény lehetővé teszi a hagyatéki hitelező részére a hagyatéki eljárás kezdeményezését az illetékes jegyzőnél.⁵¹ Azokat a hagyatéki hitelezőket, akik a hagyatéki eljárás megindítását kérték,

vagy követelésüket bejelentették, a közjegyző a hagyatéki tárgyalásra köteles megidézni.⁵²

A hagyatéki tárgyaláson az örökösöknek nyilatkozniuk kell a bejelentett hagyatéki hitelezői igényekre. Amennyiben az örökösök a hagyatéki hitelezői igényt elismerik, úgy nincs akadálya annak, hogy a hagyatéki tárgyaláson megjelent hagyatéki hitelezővel egyezséget kössenek. Az egyezség keretében megállapodhatnak abban, hogy a hitelező követelését meghatározott határidőn belül pénzben elégítik ki. Lehetőség van arra is, hogy az örökösök a hitelezői igény kielégítése fejében örökségüket vagy annak egy részét a hagyatéki hitelezőre átruházzák.

A közjegyző által jóváhagyott egyezségnek a bírósági egyezséggel azonos hatálya van, így amennyiben az örökösök az egyezségben vállalt kötelezettségüknek nem tesznek eleget, úgy a hagyatéki hitelező végrehajtást kérhet velük szemben. A hagyatékátadó végzést a hitelezőnek is kézbesíteni kell, aki a végzés ellen fellebbezéssel élhet.

Amennyiben az örökösök a hagyatéki eljárás során a hitelezői igényt nem ismerik el, úgy a hagyatéki hitelező követelését polgári peres úton (hagyatéki perrel) érvényesítheti. A közjegyző felhívására a hagyatéki hitelezőnek nyilatkoznia kell, hogy hozzájárul-e a hagyaték teljes hatályú átadásához. Nemleges nyilatkozat esetén a hagyaték ideiglenes hatályú átadására kerül sor.⁵³

A hagyatéki hitelezők közül főleg a pénzintézetek azok, amelyek a hagyatéki hitelezői igény bejelentésével egyidejűleg nyilatkoznak arról, hogy a tárgyalásra való megidézésüket nem kérik és arról is előre nyilatkoznak, hogy amennyiben az örökösök vitatják a követelést, hozzájárulnak, vagy nem járulnak hozzá a hagyaték teljes hatályú átadásához.

A gyakorlati tapasztalat azt mutatja, hogy a hatóságok, pénzintézetek, közüzemi szolgáltatók által bejelentett hagyatéki hitelezői igényeket az örökösök általában nem vitatják, ugyanakkor a természetes személyek által bejelentett követeléseket – számlák, illetve megfelelő okirati bizonyítékok hiányában – gyakran vitatják. Tekintettel arra, hogy a hagyatéki eljárás peren kívüli eljárás, így bizonyítási eljárás lefolytatásának nincs helye a vitatott követelés vonatkozásában.⁵⁴

Az örökösök és a hagyatéki hitelezők között kialakult vita másodlagos öröklési vitának minősül.⁵⁵ A hagyatéki hitelező az ideiglenes hatályú hagyatékátadó végzéssel figyelembe nem vett igényét hagyatéki perrel érvényesítheti.⁵⁶ Itt jegyzem meg, hogy a hagyatéki hitelezői igény érvényesítése iránti perben nem perfeljegyzésnek, hanem biztosítási intézkedésnek lehet helye.⁵⁷

⁴⁸ Orosz Árpád – Weiss Emilia, In: *Öröklési jog – Anyagi jog* (szerk. Sáriné Simkó Ágnes), 4. kötet, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014., 186. oldal

⁴⁹ Ptk. 7:100. § (1) bekezdés

⁵⁰ Fabó Tibor, In: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja* (Osztovits András szerk.), IV. kötet, Opten Informatikai Kft., Budapest, 2014., 754. oldal

⁵¹ Hetv. 19. § (1) bekezdés c) pontja

⁵² Hetv. 53. § (1) bekezdés d) pontja

⁵³ Hetv. 85. § (1) bekezdés

⁵⁴ Hetv. 13. § (1) bekezdés

⁵⁵ Hetv. 6. § (1) bekezdés j) pontja

⁵⁶ Hetv. 6. § (1) bekezdés f) pontja

⁵⁷ Az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény 64. §-a

9. A túlterhelt hagyatékok

Túlterhelt hagyatéknak azt tekintjük, amikor a hagyatéki terhek meghaladják a hagyatéki vagyon értékét.⁵⁸ Amint a bevezetőben már utaltam arra, hogy egyre több azon hagyatéki ügyek száma, ahol az örökös nagy összegű tartozást halmozott fel anélkül, hogy azt életében rendezte volna. A tartozások főleg hiteltartozásokból adódnak (például: szabad felhasználású hitel, ingatlan vásárlási jelzáloghitel, gépkocsi hitel, áruvásárlási hitel, hitelkártya tartozások).

Sok esetben az örökösök a hagyatéki tárgyaláson szembesülnek azzal, hogy az örökös után olyan nagy összegű tartozás maradt, melyre a hagyatékok nem nyújt kellő fedezetet. Ilyen esetben az örökösöknek lehetőségük nyílik a hagyatékok visszautasítására, amennyiben nem vállalják a tartozások kiegyenlítését.

Ez megnehezíti a közjegyzők munkáját és a hagyatéki eljárás elhúzódásához vezet. Az örökös visszautasítása következtében többnyire leszármazói válnak öröklésre jogosulttá. Egyszerűbb az eset, ha az örökösnek csak nagykorú leszármazói vannak, akiknek további leszármazói nincsenek, mert ha ők is visszautasítanak, ezzel az örökös és leszármazói kiesnek az öröklésből.⁵⁹

Bonyolultabb a helyzet, ha a visszautasítás következtében kiskorú örökösök válnak öröklésre jogosulttá, mert

⁵⁸ Bókai Judit: *Az örökös felelőssége, különös tekintettel a túlterhelt hagyatékok kérdésére*, Közjegyzők Közlönye 2001., 7–8. szám, 7. oldal

⁵⁹ Ptk. 7:7. § (2) bekezdés d) pontja

esetükben gyámhivatali jóváhagyásra szorul a törvényes képviselő visszautasító nyilatkozata.⁶⁰ A Gyámhivatal a hagyatékok túlterheltsége esetén, minden esetben jóváhagyó határozatot hoz.

Ezzel még a közjegyző eljárása nem tekinthető befejezettnek, hiszen fel kell derítenie a további ismert örökösöket, akiknek ugyancsak nyilatkozniuk kell a hagyatékok elfogadásáról vagy visszautasításáról. Amennyiben minden ismert törvényes örökös visszautasít, úgy a hirdetményi eljárás lefolytatását követően, a közjegyző a hagyatékokat a Magyar Állam részére adja át.⁶¹

Összegzés

Az új Polgári Törvénykönyv változtatás nélkül átvette a régi Polgári Törvénykönyv hagyatéki tartozásokra vonatkozó rendelkezéseit. A hagyatéki tartozásokért való felelősség szabályai csak kis részben változtak. Továbbra is fennmaradt az örökös korlátozott felelőssége, valamint az örökösök egyetemleges felelőssége. Említést érdemel az az új törvényi rendelkezés, hogy az örökös a hagyatéki költségekért és a hagyatéki eljárás költségeiért saját vagyonával is felel. Ugyanakkor kimaradt a törvényből az a rendelkezés, miszerint az a hitelező, akinek a hagyatékhhoz tartozó valamely vagyontárgyon külön kielégítésre igényt adó egyéb joga van, a biztosíték erejéig – a sorrendre tekintet nélkül – teljes kielégítést kereshet.

⁶⁰ Ptk. 2:15. § (1) bekezdés b) pontja

⁶¹ Ptk. 7:74. §

Új magánjog sorozat

ÖRÖKLÉSI JOG – ANYAGI JOG

A SOROZAT 4. KÖTETE

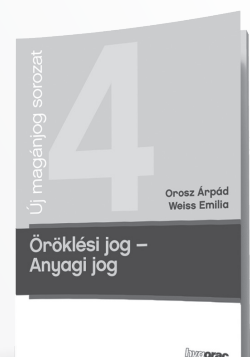
SZERZŐK: Orosz Árpád, Weiss Emília

Az öröklésnek az új Ptk.-ban meghatározott rendjét és a szabályozási változások gyakorlati következményeit ismerteti ez a hiánypótló kötet. A szerzők (kúriai bíró, jogtudós) részletes magyarázatokkal segítik a kódex szabályai közötti eligazodást, az új jogintézmények és rendelkezések megértését, elemzik a bírósági gyakorlatban várható változásokat.

Több fontos területet érintenek az új szabályok, ilyenek például az írásbeli magánvégrendelet alaki követelményei, a házastársaknak az életközösség fennállása alatt készített, ugyanabba az okiratba foglalt írásbeli végrendelete érvényesnek elismerése, egyes esetekben annak megengedése, hogy a végrendelet alapján valamely időponttól, eseménytől más lépjen az addigi örökös helyébe. A törvényes öröklés rendszerében az egyik leglényegesebb változás az elhunyt házastársának öröklésére vonatkozik: holtig tartó haszonélvezet csak az örökösökkel közösen lakott lakásra és annak berendezésére illeti meg. A hagyatékok többi részéből egy gyermekrészt örököl, ha az elhunytaknak leszármazói, vagy a hagyatékok felét, ha a másik felét az örökösök szülei öröklik. Nagy jelentőségű az is, hogy az új Ptk. értelmében a törvényes örökösöknek nem a fele, hanem a harmada illeti meg a kötelekrészt jogosultat.

Az öröklési anyagi jog és a hagyatéki eljárás közötti szoros tartalmi összefüggésre tekintettel külön is felhívjuk a figyelmet arra, hogy az Új magánjog sorozat keretében megjelent a hagyatéki eljárást ismertető, az új Ptk. miatti eljárási változásokat bemutató kötet is.

* A Jogkódex előfizetők a könyvet a nyomtatott változaton túlmenően elektronikusan is eléri a szoftverükön. A kedvezmény csak közvetlen kiadói megrendelés esetén vehető igénybe.

Ára: 6000 Ft

Jogkódex előfizetőknek
50% kedvezménnyel:
3000 Ft*

WEBES VÁSÁRLÁS
-5%

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 1037 Budapest, Montevideo utca 14.

Fax: (36-1) 349-7600 • Telefon: (36-1) 340-2304 • info@hvgorac.hu

www.hvgorac.hu • www.ptk2013.hu